

1

2

Gnezdilke – tokrat drugačne

// Lovrenc Lipej

1: Rogata babica (*Parablemmius tentacularis*) se pojavlja predvsem na morskih travnikih, kjer ji za gnezdo pride nadvse prav tudi odvržen zidak.

2: Pavlinka (*Symphodus ocellatus*) gradi najbolj umetelna gnezda. Najraje si gnezdo splete iz alge *Dictyota dichotoma*.

Slovenija zajema le zelo majhen delež Jadranskega (in Sredozemskega) morja. Pa vendar, kot je nekoč poudaril belgijski kralj Leopold II, država, ki ima morje, ni majhna država. In res, imeti morje pomeni imeti morsko obrežje, morske ptice, morsko favno in morsko floro in še veliko drugih dobrin zunaj vidika biološke raznovrstnosti. Tako je bilo v morju, ki pripada Sloveniji in širšemu Tržaškemu zalivu, doslej ugotovljenih več kot 1.850 vrst različnih živali, med njimi skorajda dvesto vrst rib. Resnici na ljubo je treba priznati, da so bile nekatere vrste opažene le v redkih primerih, spet druge se pojavljajo v slovenskem morju le občasno, večinoma pa so tu bolj ali manj stalnice. Če bi hoteli poiskati vzporednico z ornitologijo, bi lahko rekli, da je Slovenija zanimiva tako z ornitološkega kot z ihtiološkega vidika. Poleg tega najdemo v slovenskem morju tudi nekatere vrste, ki dejansko izdelujejo gnezda, primerljiva ptičjim. In spet druge, ki poiščejo naravna »dupla« za svoja gnezda. V tem pregledu bi rad predstavil nekatere take vrste.

V obrežni ribji favni povsod v Sredozemskem morju prevladujejo v glavnem štiri ribje družine, in sicer šparsi (družina Sparidae), ustnače (Labridae), glavači (Gobiidae) in babice (Blenniidae). Med temi so najbolj zanimive ustnače. Nekatere med njimi imajo imena, ki spominjajo na ptičja, npr. vrana (*Labrus merula*) in drozg (*Labrus viridis*), druge pa so prav vešče pri izdelovanju gnezd, ki po obliki zelo spominjajo na gnezda ptic pevk in nekaterih drugih ptičjih vrst.

Ribe ustnače gradijo gnezda

Kosirica (*Symphodus roissali*) je najpogostejša ribja vrsta v obrežnem pasu slovenskega morja. Posebej pogosta

je v gostih sestojih alge cistozire (*Cystoseira barbata*), kjer tudi gnezdí. Gnezda so izdelana iz alg, ki jih samec natrga v bližini. Na sredi je kotanjica, v katero samica, ki jo samec vztrajno privablja v gnezdo, leže jajčeca. Samec jih nato oplodi, vendar je to vse prej kot lahko opravilo. Vseskozi ga namreč dražijo predstavniki iste vrste in vsiljivci drugih vrst, ki jih mora vztrajno preganjati. Posebnost gnezda je tudi ta, da je zelo dobro prikrito ter da ima običajno še stranski lijak.

V nasprotju s kosirico najdemo gnezdivko (*Symphodus cinereus*) v bolj odprtem okolju, četudi gre za jase oziroma čistine, kjer ni morskih alg ali trav. Tudi ta ustnača je zelo pogosta. Ni tako pisana kot druge ustnače, ima pa lepo izdelana gnezda, in sicer iz drobnih kamenčkov ter različnega organskega drobirja, kot so zdrobljene lupinice školjk in polžev, polomljene cevke mnogoščetincev ali pa zdrobljene lupine morskih ježkov. Samec ni prav nič bojazljiv, saj se vseskozi zadržuje ob gnezdu.

Najlepša gnezda izdeluje pavlinka (*Symphodus ocellatus*). Njena gnezda so zgrajena v največji meri iz alge *Dictyota dichotoma*. Najdemo jih lahko v morskih travnikih in gostih sestojih alg. Pavlinko spoznamo po značilni pegi za škrznim poklopcem in po veliki barvitosti, ki je sicer značilna tudi za veliko večino drugih ustnač. Samci so namreč zelo pisanih barv in barvnih vzorcev, kar sicer označujemo za spolno dvoličnost oziroma spolni dimorfizem. Po drugi strani pa je za to vrsto značilen še spolni polimorfizem. To je posebna strategija razmnoževanja, pri katerem

poznamo različne tipe oziroma kaste samcev. Najbolj barvit in agresiven je dominantni samec ali meščan (bourgeois). Njegova vloga je graditev gnezda, privabljanje samic, odganjanje vsiljivcev in skrb za zarod. Treba je omeniti še stalno popraviljanje gnezd. Nekoliko manjši in manj barviti samci, ki meščanu pomagajo pri graditvi gnezda in odganjanju vsiljivcev, so sateliti. Le-ti, ko meščan zaradi preganjanja vsiljivcev ni dovolj pozoren, sami poskušajo oploditi jajčeca v gnezdu. Najbolj premeteni so tihotapci (sneakers). S svojim barvnim vzorcem oponašajo samice, zato da se prikraejo v gnezdo in na hitro izbrizgnejo spermo na leglo v gnezdu. Temu pojavu strokovnjaki pravijo samičja mimikrija. Četrta skupina so spolno nezreli mladostni samci, ki se bodo v naslednjem letu spremenili v tihotapce ali satelite, v drugem letu pa v meščane.

Ribe »duplarice«

Drugo skupino rib bi lahko primerjali z duplaricami med pticami. Za mnoge vrste babic je namreč značilno, da si za gnezdo izberejo prazne rove morskih datljev (*Lithophaga lithophaga*). Morski datlji so med sladokusci znani kot izjemna gastronomska posebnost, za biologe pa so pomembni biogradniki, torej vrste, ki ustvarjajo nove življenjske niše za druge skupine morskih organizmov. Tako kot koralnjaki ustvarjajo koralne grebene, morski datlji vrtajo v peščenjak številne rove, kjer najdemo poleg velike množice pridnih nevretenčarjev in alg tudi nekatere vrste rib, še posebej babice. Za veliko večino babic pa je značilno, da živijo v bibavičnem ali mediolitoralnem pasu. Gre za skrajnostno življenjsko okolje, kjer vladajo ostri abiotični dejavniki, ki so posledica stika dveh svetov, morskega in kopnega, ter redne izmenjave med plimo in oseko. Od biotskih dejavnikov pa omenimo hudo tekmovanje med vrstami, ki je značilno tudi za babice. Tako kot nekatere ptice potrebujejo za gnezdenje drevesna dupla starejših dreves, tako so nekatere babice odvisne od naravnih rogov v svoji okolici. Nekatere

babice živijo le v datljevih in podobnih rovih, druge pa jih obiskujejo priložnostno. Za uspešno razmnoževanje prvih so torej potrebni razpoložljivi rovi, za druge pa niso nujni. Tudi tu lahko potegnemo paralelo s pticami duplaricami. Za sinice velja, da si včasih izberejo za gnezdo nenavadne posode, poštna nabiralnike, umetne gnezdilnice in celo jeklene nosilce, ki napenjajo teniško mrežo. Podobno velja tudi za babice, da si za gnezdo tu in tam izberejo prazne pločevinke kokakole, steklenice, nosilce senčnikov in zidake. In če na primer velika sinica (*Parus major*) potrebuje zunanji premer dupla 32 mm, tako potrebujejo babice natančno odprtino, ki se v celoti prilega velikosti telesa in velikosti glave. Samci si izberejo primeren rov, ki ustreza njihovi velikosti, v katerega privabijo samico, da izleže ikre. Sami nato oplodijo jajca in jih skrbno varujejo ter prezračujejo. Seveda imajo različne babice različne biološke in ekološke posebnosti. Tako je npr. za babico kokoško (*Aidablennius sphynx*) značilno, da ima raje navpične rove, babica jelenka (*Parablennius incognitus*) pa vodoravne ali poševne. Verjetno najlepša jadranska babica, črnoglava babica (*Lipophrys nigriceps*), pa lahko uporablja rove, ki so na stropu podvodnih votlin.

Nekatere vrste si za gnezdo izberejo prazne lupine školjk. Tako si npr. prisesnik vrste *Apletodon incognitus*, ki je v Sredozemskem morju zelo slabo poznana vrsta, izbere prazne ostrige, ki zaraščajo leščurje (*Pinna nobilis*). Leglo pogumno branijo pred vsiljivci. Njihov največji tekmeč je rogata babica (*Parablennius tentacularis*), ki poleg umetnih in naravnih rogov uporablja tudi prazne ostrige.

V slovenskem morju (in drugje v Sredozemskem morju) lahko torej najdemo veliko »drugačnih« gnezdil. Namesto daljnogleda je treba vzeti podvodno masko in z malo potrpljenja in nekaj sreče boste veliko zapisanega imeli priložnost opazovati tudi sami. ●

2: Dalmatinka (*Lipophrys dalmatinus*) je najmanjša jadranska babica. Za gnezdo največkrat uporablja rove, ki jih zvrta spužva vrtavka (*Clione celata*).

4: Jelenka (*Parablennius incognitus*) gnezdi v praznih datljevih rovih.

5: Za pavlino je znan tako imenovani spolni polimorfizem. Na fotografiji je satelit, ki je sicer nekoliko manjši in manj barvit od dominantnega samca – meščana, a še vedno lepih barv.

foto: vse Lovrenc Lipej